

Anders S j ö b e r g

LUTHERS KATEKES PÅ RYSKA OCH ALFABETUM RUTENORUM

(Två ryska tryck från början av 1600-talet)

Freden i Stolbova år 1617 innebar bl.a. att Sverige, genom införlivandet av Ingermanland och Karelen, inom sina nya gränser fick en stor grupp rysktalande medborgare. Det dåtida Sverige var i språkligt avseende inget enhetligt land, inom rikets gränser förekom ju redan utöver svenska även finska, lappska, estniska och tyska, och en utökning av antalet språk borde inte ha skapat alltför stora och i varje fall inte tidigare okända problem för statsförvaltningen. Men den rysktalande befolkningen innebar ett speciellt problem. Den bröt den rådande religiösa enheten inom riket. Den var grekisk-ortodox och hade i fredsavtalet indirekt garanterats att ostört få utöva sin religion genom förbudet för prästerskapet att flytta över gränsen till Ryssland. Detta prästerskap var emellertid i kyrkligt-administrativt avseende underställt metropoliten i Novgorod, ett förhållande som kom att medföra stora problem för den svenska förvaltningen. Efter misslyckade försök att återupprätta ett ortodoxt episkopat över Karelen och få detta underställt patriarkatet i Konstantinopel, synes den svenska politiken ha letts in på en mer eller mindre öppen luteranisering av den ortodoxa befolkningen. Till detta bidrog också svårigheten att rekrytera nya ortodoxa präster. År 1630 fanns exempelvis i Ingermanland 48 ortodoxa kyrkor men bara 17 präster. De luterska kyrkornas antal var 8 med 6 präster (SKH 1933-46, 439). En sådan luteranisering kunde dock inte ske utan hjälpmedel. För att skapa sådana lämpliga hjälpmedel kom beslutet att i Stockholm

upprätta ett tryckeri med kapacitet att trycka ryska böcker. Den 14 april 1625 utfärdar Gustav II Adolf följande dekret: "Wij Gustaf Adolph etc. giöre witterligit at efter Gudh Alzmechtig nådeligen hafwer beskärt oss Ryske Vndersåther, Och wij gärna wille beflijta oss, att de komma motte till den Christeliga trones rätte kannedom. Så hafwe wij för någon tijdh sedan låthet förfärdiga någre Ryske Styler till att tryckia Böcker medh opå det Ryske Tungomålet" (Jensen 1912, 139).

Den man som fått i uppdrag att ta fram de ryska stilarna var en holländare, Peter van Selow, som redan 1618 inbjudits att slå sig ner i Stockholm som stilgjutare. Han fick nu 1625 även uppdraget att vara rysk boktryckare. Hans främsta insatser för svenskt boktryck ligger dock i att han var en skicklig stilgjutare och under många år försåg andra tryckerier med trycktyper. Sålunda försåg han biskopen Johannes Rudbeckius i Västerås med stilar för det tryckeri som denne låtit inrätta. Van Selow gjöt åt Rudbeckius bl.a. grekiska typer och typer för nottryck.

Den som nu i modern tid först riktade uppmärksamheten på detta ryska boktryck i Sverige under 1600-talets första hälft var Alfred Jensen. Jensen, som främst verkade som introduktör av samtida slavisk litteratur i Sverige (han var under många år anställd av Nobelstiftelsen som rådgivare beträffande slavisk litteratur och ägnade sig åt en omfattande översättningsverksamhet) skrev 1912 en artikel med titeln "Die Anfänge der schwedischen Slavistik" (Jensen 1912). I denna uppehåller han sig huvudsakligen vid tre ryska tryck som han funnit på Kungl. Biblioteket i Stockholm. Dessa tryck är först Luthers lilla katekes, tryckt i Stockholm 1628, vidare en lärobok i ryska som har titeln "Alfabetum Rutenorum". Denna lilla bok saknar tryckår, men det kan fastställas att den tryckts före 1639. Det tredje arbetet, som Jensen fann, är en katekes på finska men tryckt med kyrilliska bokstäver. Detta sista

arbete var avsett för den finsktalande ortodoxa befolkningen i Karelen.

Jensens artikel utlöste en rad inlägg, bl.a. från riksbibliotekaren Isac Collijn (Collijn 1913), professor Ture Arne (Arne 1917) och l.bibliotekaren Samuel Bring (Bring 1919). Den fråga som därvid stod i förgrunden var frågan om vem översättaren till katekesen var. (Jag kommer i fortsättningen endast att behandla katekesen och Alfabetum Rutenorum, den finspråkiga katekesen lämnar jag av naturliga skäl utanför detta arbete).

Det dåtida Sverige saknade ingalunda kunskaper i ryska. Våra kontakter österut, både de fredliga och de krigiska, krävde ett stort antal ämbetsmän med kunskaper i ryska. Detta gällde både för den centrala förvaltningen i Stockholm och vid de skilda mindre administrativa centra, som fanns längs den gemensamma svensk-ryska gränsen. Vid rikskansliet i Stockholm fanns en särskild tolkavdelning för rysstolkar under ledning av en kunglig translator. Att denna avdelning tog aktiv del vid tillkomsten av de ryska trycken står utom allt tvivel och framgår klart av många i Riksarkivet bevarade handlingar. Jensen hade i Riksarkivet funnit en anteckning i Riksregistraturet från den 7 april 1628: "För den ryske diak. Wij Gustaf Adolph giöre witterligt att efter dennes breef wij Herr och Ryske Diak Isak Tårtzakåf hafwer uthlofwadt att han medh flijjt will reen skrijfwa och på trycket corrigere den Ryske Catechism som här tryckias skall, så hafwa wij af gunst och nådhe tillgjifwidt och förlåther honom det han sigh emot oss försedt hafwer. Derh medh sådan beskedh och förordh att han sigh trogen och flijtig uthi betr. arbethe skall finna låtha." (Jensen 1912, 139). Ytterligare handlingar i Riksarkivet berättar om den ersättning som utbetalats till Torcakov för hans arbete. Vem var då denne Torcakov? Samuel Bring bidrog i sin artikel med ytterligare upplysningar om honom. Han var ortodox präst från staden Jama-gorod, som ligger i närheten av Narva. Torcakov hade uppenbarligen kallats därifrån till Stockholm för att biträda

med tryckningen av den ryska katekesen. Bring finner att det arvode som betalats till Torcakov för hans arbete i Stockholm var så stort att han rimligen inte bara hade tjänstgjort som renskrivare och corrector. Arvodets storlek tydde snarare på att Torcakov även utfört själva översättningen. Detta är emellertid inte fallet. I ett bevarat exemplar av katekesen, som finns på universitetsbiblioteket i Uppsala, finns i marginalen anteckningar som gjorts av en samtida tolk vid rikskansliet, Bengt Mattsson. På ett ställe har Bengt Mattsson skrivit följande kommentar: "Hans Flörich haffr sielff förseet sigh uthi thenne artikell". Bring kommenterar denna anteckning: "säkerligen har nedskrivaren menat, att den ryske translatoren Flörich deltagit i översättningen och därvid begått något fel" (Bring 1919, 188). Det står i dag utom allt tvivel att den verkliga översättaren av den ryska katekesen är den nämnde tolken Hans Flörich. Den som påvisat detta är en finsk historiker, dr. Tarkiainen. Tarkiainen har skrivit de svenska rysstolkarnas historia för tiden 1595-1661 och har dragit fram tidigare delvis okänt eller icke uppmärksammat material om tolken Hans Flörich (Tarkiainen 1969). Denne Flörich var av tysk börd och hade enligt egen uppgift arbetat som tolk i Moskva åt den ryske tsaren Boris Godunov. Av någon anledning befann han sig i Kexholm när svenskarna år 1611 erövrade den staden och han trädde därefter i tjänst hos den svenske överbefälhavaren Jacob De la Gardie (i Novgorod). De la Gardie rekommenderade honom till Axel Oxenstierna och Flörich blev anställd som tolk vid Rikskansliet i Stockholm. Tarkiainen har nu i Riksarkivet i Stockholm funnit ett par handlingar som är av speciellt värde för vår kunskap om katekesöversättningen och dess språk. Den ena handlingen är ett brev från archimandriten Cyprian i Novgorod av den 19 augusti 1614. Brevet är ställt till Hans Flörich. Handlingen i Riksarkivet är en av Flörich till tyska översatt kopia av brevet. Archimandriten meddelar i detta brev att han mot-

tagit en rysk översättning av Luthers lilla katekes, översatt av Flörich och att han studerat denna. Han rekommenderar Flörich att även översätta den tyska kyrkoordningen och evangelieboken, så att den lutherska trons hemligheter skulle bli kända för ryssarna (Tarkiainen 1971). Detta brev visar oss att Hans Flörich redan före 1614 hade gjort en översättning av Luthers lilla katekes till ryska.

Den andra handlingen är ur Riksregistraturet för den 10 juni 1625. Gustaf II Adolf skriver: "Efter dett Hans Flörich, wij hafve antagett en Tryckiare som skall tryckie Ryske Böcker Hvarföre på dett att samme Tryckiare må komma till arbetz, är vår nådige willie att du verte- rer den lille Catechesin opå Ryske, så att utläggningen blifwer på rätt Ryska, men vad som aff Bibeln citeret är, icke förändras utan indragz opå Schlavonisk såsom dett i deres Biblia ståår." (RA RReg 1625, 269v).

Att Flörich redan tidigare gjort en översättning av katekesen till ryska var säkerligen känt för kungen och bidrog med all sannolikhet till att just han fick uppdraget. Det kungliga beslutet ger oss två viktiga infor- mationer. Dels slår det fast att Hans Flörich är över- sättaren av katekesen och att alltså prästen Torcakovs roll var begränsad till renskrivning och korrigering, dels innehåller det anvisningar om hur katekesen skulle översättas: Luthers text skulle vara översatt till r y s k a men bibelcitaten skulle tas ur den ryska kyrkobibeln och vara på k y r k s l a v i s k a. Den ryska som möter oss i katekesen har alltså sin prägel av det talade språket på början av 1600-talet.

Slavisterna i Sverige har hittills inte ägnat någon större uppmärksamhet åt språket i den ryska katekesen. Antagligen beror detta på att man haft uppfattningen att översättningen var dålig. Till denna slutsats har man kommit genom att alltför okritiskt acceptera eller genom att missförstå tidigare åsikter som framförts om

katekesens språk. Det förhåller sig nämligen så att upplagan av 1628 års katekes var begränsad och snart tog slut. På 1630- och 1640-talet diskuterades därför utgivandet av en ny upplaga. Vid denna diskussion spelar frågan om en revision av texten en stor roll. Den tidigare nämnde tolken Bengt Mattsson föreslog i en skrivelse till Riksrådet att revisionen borde utföras av kyrkoherden i Fresta och Hammarby Martin Aschaneus, mer känd som en av Sveriges första riksantikvarier. Aschaneus var kunnig i ryska och hade tjänstgjort som fältpräst under de ryska fälttågen. Men Bengt Mattssons främsta skäl att föreslå Aschaneus var inte dennes språkliga färdigheter utan "helst medan han är uthi andelig stånd". Någon reviderad upplaga utkom dock ej. Denna diskussion om en reviderad upplaga har tolkats som en kritik av översättningens språkliga kvaliteter, och denna negativa inställning hos sentida slavister har ytterligare förstärkts genom ett uttalande av Johan Gabriel Sparwenfeld. Sparwenfeld var under Karl XII:s tid en av Europas lärdaste män och åtnjöt ett ofantligt anseende inte bara i Sverige utan i hela Europa. Han hade goda kunskaper i ryska vilka han förvärvat under en flerårig vistelse i Moskva (1684-87) och han har för sina språkstudier utnyttjat ett exemplar av den ryska katekesen. I detta har han gjort diverse anteckningar bland dem en som ofta citeras beträffande katekesens översättare: "när han haft dicta scripturae för sig, att afskrifva utur Bibeln, har han hållit sig väl, men när han skolat leda sig sjelf eller vertera på nyo hvad i Luthers Cateches var, som i Bibeln ej finnes, eller bönerna som i ryskan förr ej fanns, så har han fallit i oredighet och i förseelse både mot grammatican och annat" (Collijn 1913, 250).

Jag har tidigare nämnt att katekesens översättare Hans Flörich var tysk till börd och det är känt att han inte var kunnig i svenska, i varje fall inte under sina första

år i svensk tjänst. Hans översättning av katekesen utgår därför från en tysk upplaga och ej från en svensk. Detta hade jag på språkliga grunder kunnat fastställa redan innan dr. Tarkiainen riktade min uppmärksamhet på att det var Flörich som var översättaren av katekesen.

Den som nu jämför den svenska texten till Luthers katekes med den tyska finner snabbt ett antal punkter där de två versionerna skiljer sig åt. Dessa avvikelser från den tyska texten är enligt kyrkohistorikern Lundström ingen tillfällighet utan de har en speciell teologisk motivering (Lundström 1917). Det gäller här bland annat de bibelställen som anföres till katekesens ålägganden för undersåtar i förhållande till överheten, hustrurs i förhållande till sina män och tjänares i förhållande till sina herrar. Den svenska rättsuppfattningen avvek i dessa frågor från den tyska och det är uppenbart att Olaus Petri och hans medhjälpare, som gjorde den svenska översättningen, ändrade katekesen i överensstämmelse med svensk rättsuppfattning. Vilken vikt man sedan lade vid den officiella svenska katekesversionen, framgår av flera förkastelsesdomar som från ledande kyrkligt håll gjordes mot olika förslag till en omarbetad svensk katekestext. Flera sådana förslag presenterades under första hälften av 1600-talet.

Den kritik som nu riktades mot den ryska katekesen kan alltså främst ha varit av teologisk natur. Ur kyrklig synpunkt borde man inte ha kunnat acceptera att katekesundervisningen i de rysktalande delarna av riket avvek från undervisningen i det övriga Sverige. Hade kritiken varit av huvudsakligen språklig karaktär hade säkert Bengt Mattsson och hans kolleger i tolkkansliet kunnat klara den saken. Men problemet var säkerligen teologiskt och just därför borde revisionen anförtros åt en teolog av Aschaneus format, en präst som åtnjöt fullt förtroende i renlärighetsavseende och som dessutom var

kunnig i ryska. Detta förklarar, menar jag, Bengt Mattssons motivering: "helst medan han är uthi andelig stånd".

Sparwenfelds negativa inställning till katekesen vill jag se som en viss oförmåga hos honom att frigöra sig från den rådande "kyrkoslaviska doktrinen". Även om Sparwenfeld hade lärt sig att tala ryska under sin vistelse i Moskva, så skriver han själv alltid på kyrkslaviska. Av Gustav II Adolfs order till Flörich vet vi att denne skulle översätta alla delar av katekesen som ej var bibeltext till ryska dvs till ryskt talspråk från tidigt 1600-talet. Sparwenfeld, som lärde sig ryska nästan 100 år senare, och i en mer bildad miljö, kan ha haft svårt att bedöma översättningens språkliga kvaliteter, speciellt som han utgick ifrån att det skrivna ordet alltid var det kyrkslaviska. Självfallet finns det språkliga fel i katekesen, men ej av allvarlig art. Många kan förklaras som tryckfel eller missuppfattningar från renskrivarens sida. Vi har alltså ingen anledning att betvivla Flörichs kompetens som rysk tolk. Han hade säkerligen inte kunnat få anställning som tolk hos Boris Godunov utan goda kunskaper i ryska och hans mångåriga vistelse i Ryssland måste ha varit honom till stor hjälp. Däremot kan man fråga sig vilken roll Torcakov spelat för textens slutgiltiga utformning. Vissa tecken tyder på att Flörichs manuskript kan ha haft en mer rysk prägel och att Torcakov försökt sätta en mer kyrkslavisk prägel på texten. Om man antar att Flörich ursprungligen översatt även bibelcitaten till ryska och att Torcakov bl.a. haft till uppgift att korrigera dessa i enlighet med kyrkobibelns text så förklaras de två avvikelser från den kyrkslaviska bibeltexten som vi finner mot slutet av katekesen. På blad 61r lyder översättningen av 1 Thess 5:12-13 enligt katekesens version:

Молим васъ братие возлюбленне, чтобы вы ω познали
которые оу васъ работают и за васъ стоятъ ω ГВ и
вамъ воспоминають и вы ноипаче ихъ любите для ихъ
дѣль и живите с ними мирно.

I Ostrogbibeln lyder motsvarande bibelvers:

Молимъ же вы, братие, знати тружающихся ꙗ вась,
и настоятелехъ вашихъ о гѣ, и наказоующая вы,
и мните ихъ попрейэлише в любви за дѣло ихъ,
мирствоуйте въ себѣ.

Det andra bibelcitatet som ej rättats i enlighet med kyrko-
bibeln är 1.Tim.5:5-6. Katekesens version lyder (blad 68r):

Которая вдова прямая ей подобаеть оупование свое
имѣти на бѣга и держатися млтвы днь и ношь, а кото-
рая же оучнетъ пребывати в похоти плотстей и та
мертва жива.

Ostrogbibelns text har här följande lydelse:

А соушая истинная вдовица и оуединена оупова на
ба и пребываетъ в млтвахъ и молениихъ, дне и ношь,
а питающияся пространно жива умерла.

I slutet av katekesen finner vi också former som ево, ково,
кто i st.f. его, кого, кто, vilka former annars regelmäs-
sigt förekommer i texten. Det tycks alltså som om Torcakov
brustit i noggranhet mot slutet av korrigeringsarbetet och
släppt igenom Flörichs ursprungliga textversion. Utan Tor-
cakovs korrigeringar skulle vi kanske haft en mer genuin
rysk textversion. Hans ingrepp tycks dock inte ha sträckt
sig till ingrepp i lexikaliskt avseende. (Till detta skall
jag återkomma i ett planerat större arbete om katekesen
och dess språk). Jag lämnar här 1628 års katekes och över-
går till den lilla läroboken "Alfabetum Rutenorum".

Som jag förut sagt saknar denna bok tryckår, men den
måste ha tillkommit före år 1639. Denna bestämning kan gö-
ras genom att en i boken förekommande vignett återkommer
i ett tryck från 1639 och där gör ett mer slitet intryck
än i Alfabetum Rutenorum. Läroboken ansluter sig till den
ABC-bokstradition som fanns utbildad i Sverige på 1600-
talets början och som är utförligt beskriven av Ingeborg
Willke i hennes arbete "ABC Bücher in Schweden" (Willke
1965).

Boken inledes med 5 uppställningar av det kyrilliska alfabetet (Jensen 1912, 143) varvid den första uppställningen även ger bokstävernas namn i latinsk transkription (aaz buuki wiidi glahol dobro leest etc.). Andra uppställningen återger samma stil som den första men utan bokstävernas namn. Uppställningarna 3-5 visar tryckeriets förråd av versaler och gemener. Sidan avslutas med en uppräknning av Vocaleс-приставные respektive Consonantes-столповые. Det som gör detta alfabete speciellt intressant är att vi uppenbarligen första gången i ett tryckt alfabete finner bokstaven Э medtagen och placerad på den plats den sedermera får i ryska alfabetet.

Hur införandet av Э skett i det kyrilliska alfabetet tycks inte vara helt klarlagt. Innan det officiellt införes i det ryska alfabetet på 1700-talet har det under senare delen av 1600-talet börjat användas i en del ryska handskrifter och några gånger i tryck. Jesuitpatern Juraj Križanić som vistades en tid i Moskva (omkr. 1660) säger att tecknet förekommer i vitryska läroböcker. Införandet av Э i det vitryska alfabetet har skildrats av A.M.Bulyka (Булыка 1970). Enligt honom uppträder Э första gången i ett par vitryska handskrifter från slutet av 1400-talet i låneord som эксьцельсисъ och эксеквие. Under 1500-talet möter vi tecknet oftare och nu inte bara i låneord utan även i inhemska ord såsom перэдъ, чэрэзь, вышэ, смотрэти osv. Härvid står Э ofta efter p för att beteckna utvecklingen till hårt p i vitryskan. I vitryska tryck förekommer Э under detta århundrade endast en gång, i Litovskij statut av år 1588.

I det ryska grafiska systemet införes Э, enligt B.A. Uspenskij (Успенский 1975, 187), först genom de rättstavningsregler som utgavs 1735. Till dem som ivrade för dess användning hörde V.E.Adadurov. Till motståndarna hörde Tredjakovskij, Sumarokov och speciellt Lomonosov (se hans

argumentation mot Э i "Rossijskaja Grammatika" 1755 § 88). Vi finner däremot Э medtaget i Michael Grönnings ryska grammatik (Groening 1750), men, som Uspenskij visat, är detta inte förvånande eftersom Grönnings grammatik är en översättning av föreläsningar över ryska språket som Adadurov höll i slutet av 1730-talet.

På basis av Križanić uppgifter om användningen av Э i vitryska läroböcker har många forskare antagit att Э införts i ryskan genom Smotrickijs lärobok "Gramatiki slavenskija pravilnoe syntagma". Det förekommer dock inte i detta arbetes första upplaga från 1619. Däremot förekommer det i den utgåva som trycktes i Moskva 1648, dock inte i framställningen av ortografin utan endast i kapitelrubriken Этимологія. Ett annat tidigt belägg för Э finner vi hos Jagić ("Codex slovenicus rerum grammaticarum"), där en 1600-talshandskrift uppvisar stavning med Э i ordet ЭтимологиѦ. Uspenskij påpekar att denna handskrift med all sannolikhet är sydvästrysk, dvs. ukrainsk (Успенский 1975, 188). Vår lärobok "Alfabetum Rutenorum" tycks alltså vara den första tryckta lärobok som upptar Э i det kyrilliska alfabetet. Det är säkerligen också en fingervisning om var vi skall söka en förebild eller förlaga till vår bok.

Efter bokstavstablåerna följer så på tre sidor en genomgång av varje enskilt kyrilliskt tecken. Varje sida innehåller 4 kolumner. I den första kolumnen, som har rubriken "Literae Latinae" står den latinska teckenmotsvarigheten till det kyrilliska tecknet, i den andra kolumnen, som har rubriken "Literae Rutenorum pronounciationis", står det kyrilliska tecknet och dess benämning i latinsk skrift, den tredje kolumnen ger samma benämning i kyrillisk skrift. Den fjärde kolumnen slutligen innehåller anvisningar om uttalet av några av de kyrilliska tecken som är mest främmande för en icke rysk läsare. Uttalsanvisningar ges för följande tecken: Г, Е, Ж, С och Э, И, Ш, Ц, Ы, Ъ och А Я.

Literæ Latinæ	Literæ Rutenorum pronunciationis	
o	Оон О Pokoï	Онъ
p	П Rtzy	Пекон
r	Р Slovo	Рца
f	Ф Tverdo	Флво
t	Т Ik uu	Твердо
u	У Phycer	Укъ
f	Ф Chycer	Фертъ
h	Х aat-aa	Хертъ
	Ѡ ѡ	Ѡмъ
	Ѣ	Ѣ
	Ѥ	Ѥ
	Ѧ	Ѧ
	Ѩ	Ѩ
	Ѫ	Ѫ
	Ѭ	Ѭ
	Ѯ	Ѯ
	Ѱ	Ѱ
	Ѳ	Ѳ
	Ѵ	Ѵ
	Ѷ	Ѷ
	Ѹ	Ѹ
	Ѻ	Ѻ
	Ѽ	Ѽ
	Ѿ	Ѿ
	ѿ	ѿ

Thetta bockstaf skal nampnas i den sâsom
thelhebreer pronunciera schin, V allenaft ser-
ica ther som står / J. skal pronuncieras a. ta
nampna schin. eller sâsom the frantzoserne
pronunciera cha. och säger chacun. ШАКѦ.
th men sielfue bockstafwen heeter ША.

Thetta bockstaf skal pronuncieres szscha,
ellex sâsom frantzoserne pronunciera schin,
men så skal man adra grant then hebreers
bockstaf schin V vith then stadh ther i szser
in a sâ at then kan nampnas schin och the tren-
ne literæ c. r. z. foma framföre schin, i zemb-
ligen szsaha Ш. ellex sâsom frantzoserne
pronunciera schin sem förbentli står.

Alfabetum Rutenorum, s. 3

Litera		Rutenorum Litera		
Rutenorum.		pronunciationis.		
	Jer			Denne bogstaf er Vocale v, och i til- hoga en bogstaf och skal man gram- mata at ten skal næmpnes stæ i Mui- och på tyiska kallas jery, Men när man sitter i staman före samme Ieri, så pronuncierer man samma ord Abl. eller se ter Consonans w. så pronuncierer man Abl. etc.
	Z	ѢѢ.		
	Jery			
	hl	Ѣл.		
	Jer			Denne bogstaf bruges vnderstundem pro J och vnderstundem pro E och vnderstundem pro J och E tilfammen / och vnderstundem pro treema J pronunciere i den ene J för at den andra erter.
	h	Ѣѣ.		
	Jæe			
	h	Ѣѣ.		
	Je			Ta the ære skand consonantes vthi ord- det så æ han' pro å men æ han fi ånst i ordet ta åhr han pro I & A. i sammen Ja.
	Є	Ѣѣ.		
	Є	Ѣѣ.		
	Є	Ѣѣ.		
Y	Ju			
	H	Ѣѣ.		
U	Jus			
	X	Ѣѣ.		
ã	Jaa			
	A	Ѣѣ.		
	Kij			
X	X	Ѣѣ.		
	Fig			
	V	Ѣѣ.		
	Ficaz			
F	A	Ѣѣ.		
	Ji'schitza			
	V	Ѣѣ.		

Alfabetum Rutenorum, s. 4

- Г Denna bokstav brukas både pro g och h.
- Е Denna uttalas pro I¹ och E tillsammans ieest.
- Ж Denna bokstav uttalas även såsom fransoserna uttala Monsior Монжіюрь, med munnen full av luft.
- Ѕ och З Dessa bokstäver uttalas läspande.
- И och Ъ Denna uttalas såsom fransoserna uttala Monsior och kallas ysche.
- ИІ Denna bokstav skall uttalas som Hebréerna uttala schin **Ш**, dock skall man där uttala a i stället för I¹, alltså scha, eller som fransmännen uttala cha och chacun шакунь, men själva bokstaven heter ша.
- ИІІ Denna bokstav skall uttalas stzscha, eller såsom fransmännen uttalar scha, men man skall också observera den hebreiska bokstaven schin **Ш**, och då sätta in a, där i står, så att den uttalas scha och sedan sätta de tre bokstäverna s.t.z. framför scha, alltså stzsaha ш (sic! Uppenbarligen skall vara stzscha) eller på det sätt fransmännen uttalar scha som ovan sagts.
- ИІІІ Denna bokstav är vokalerna v och i samtidigt i en bokstav, man skall dock observera att u (sic!) uttalas starkt Mui och på ryska kallas jery. Sätter m före, då uttalar man samma ord MИ; sätter man konsonanten w före, då uttalar man BИ etc.
- Ѣ Denna bokstav brukas ibland för I¹ och ibland för E och ibland för I och E tillsammans och ibland för två I, varvid man uttalar det ena I före det andra.
- Ѧ Ѧ Då denna bokstav står mellan konsonanter betecknar den Ä, men står den främst i ordet betecknar den I¹ och A tillsammans alltså Ja.

¹ Med bokstaven I återges här konsekvent den gotiska bokstaven J, som i vissa fall uppenbarligen har ljudbetydelse [i], i andra fall ljudbetydelse [j].

De tre följande sidorna av vår lärobok upptar läsövningar av stavelsetyp BA VA GA DA etc, BE VE GE DE etc.

Dessa läsövningar är dock av mindre omfång än som var vanligt i dåtida ABC-böcker både i Sverige och i Ryssland. Förklaringen kan antagligen sökas i bokens uppgift. Den skall icke lära analfabeter att läsa utan den skall lära redan läskunniga personer att läsa kyrillisk text, nämligen den text som utgör huvuddelen av vår lärobok. I den del som följer finns nu upptaget i parallell framställning såväl rysk som svensk text till bönen Fader Vår, Trosbekännelsen, Bibelcitat om Dopet, om Himmelrikets Nycklar, Om Altarets Sakrament, Bordsböner, Morgon- och Aftonböner, dvs den religionsundervisning som varje medborgare skulle få genom prästernas undervisning och som prästerna årligen skulle kontrollera att befolkningen kunde. Lärobokens uppgift synes alltså ha varit att hjälpa det luterska prästerskapet i Ingermanland att lära sina ryskspråkiga församlingsbor det väsentliga innehållet i den luterska religionsundervisningen. Som jag tidigare nämnt förelåg stora svårigheter att förse de ortodoxa församlingarna med ortodoxa präster och det är känt att de kyrkliga myndigheterna föredrog att i stället placera luterska präster i de vakanta pastoraten. Rekryteringen av luterska präster skedde på det lokala planet och därvid spelade gymnasierna i Viborg och Narva, liksom elementarskolarna i Kexholm, Nyenskans och Narva en stor roll. Det är känt att man försökte värva ryskspråkiga elever till dessa skolor, dock utan större framgång och att man uppmuntrade icke ryskspråkiga att lära sig ryska. Man kan förmoda att "Alfabetum Rutenorum" liksom även Luthers Lilla katekes från 1628 därvid kom till användning som läroböcker i ryska språket. Dessa böcker är i så fall unika även i det avseendet att de torde vara de första svenska läroböckerna i ett samtida modernt främmande språk.

LITTERATUR

- Arne 1917 = Arne T. J., "Rysstolkarna och Ryssgården", *Det Stora Svitjod*, 174-201, Stockholm.
- Bring 1919 = Bring S., "Till den svenska slavistikens äldsta historia", *Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsendet*, VI, 186-194, Stockholm 1919.
- Булыка 1970 = Булыка А. М., *Развиццѣ арфаграфичнай сістэмы старабеларускай мовы*, Мінск.
- Collijn 1913 = Collijn I., "Der in Stockholm gedruckte russische Catechismus aus dem Jahre 1628", *Archiv für slavische Philologie* 34, 246-251, Berlin.
- Groening 1750 = Groening M., *Російская грамматика Thet är Grammatica Russica*, Stockholm.
- Jensen 1912 = Jensen A., "Die Anfänge der schwedischen Slavistik", *Archiv für slavische Philologie* 33, 136-165, Berlin.
- Lundström 1917 = Lundström H., "Historisk-kritisk utredning angående Luthers lilla katekes", *Meddelanden från Kungl. Katekesnämnden* III, 176 ff.
- RA RReg 1625 = Riksarkivet, Riksregistraturet.
- SKH 1933-46 = *Svenska Kyrkans Historia*, utg. av Hj. Holmquist och H. Pleijel, 4:1, Stockholm.
- Tarkiainen 1969 = Tarkiainen K., "Venäjätulkit ja slavistiikan harrastus Ruotsiin valtakunnassa vv 1595-1661", *Historiallinen Arkisto* 64, Helsinki.

- Tarkiainen 1971 = Tarkiainen K., "Den svenska synen på den grekisk-ortodoxa religionen i början av 1600-talet", *Kyrkhistorisk Årsskrift* 1971.
- Успенский 1975 = Успенский Б. А., *Первая русская грамматика на родном языке*, Москва 1975.
- Willke 1965 = Willke I., *ABC Bücher in Schweden*, Stockholm 1965.